

ראש השנה דף טז עמוד א תלמוד בבלי המבואר "שפה ברורה – עוז והדר" (ליום שבת קודש)

משנה

בְּאַרְבַּעַת פְּרָקִים וְזִמְנִים בְּשָׁנָה הָעוֹלָם נִידוֹן בְּבֵית דִּין שֶׁל
מַעֲלָה. בְּפֶסַח דְּנִים עַל הַתְּבוּאָה, בְּעֶצֶרֶת וּבִשְׁבוּעוֹת דְּנִים עַל
פִּירוֹת הָאֵילָן, בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, כָּל בָּאֵי עוֹלָם עוֹבְרִין לְפָנָיו לְדִין כְּכַנִּי
מָרוֹן – כְּכַנִּי כְּבָשִׁים, שְׁנָאֵמָר (תהלים לג טו) 'הַיֵּצֵר יַחַד לָכֶם הַמִּכִּין אֶל
כָּל מַעֲשֵׂיהֶם. וּבָחַג, הֵייוֹן חַג הַסּוּכוֹת, נִידוֹנִין עַל הַמֵּים.

נמרא

שְׁנִינוּ בַּמִּשְׁנָה שֶׁבִּפְסַח נִידוֹן הָעוֹלָם עַל הַתְּבוּאָה. מִבְּרַת הַגְּמָרָא:
הֵי וְאִיזוֹן תְּבוּאָה נִידוֹנִית בִּפְסַח, אֵילָמָא הָא תְּבוּאָה דְּכִינָא – אִם
אֵת הַתְּבוּאָה שֶׁכֶּבֶר גְּדֻלָּה וְעוֹמֶדֶת לְקִצְרִיהָ, יֵשׁ לִשְׁאוּל, כָּל הַנִּי
הַרְפֵּתְקִי דְּעָדִי עָלֶיהָ – כָּל הַמְּאֹרְעוֹת שֶׁעָבְרוּ עַל תְּבוּאָה זוֹ עַד
הַפֶּסַח, אֵימָת אִיתְּרוֹן – מַתִּי נִידוֹנוֹ. אֵלָּא בְּחִבְרָת הַכוּוּנָה לְתְּבוּאָה
דְּמִידְרָעָא – שֶׁעֲתִידָה לְהִזְרַע לֵאחֹר הַפֶּסַח.

מִקְשָׁה הַגְּמָרָא: לְמִימָרָא דְּחַד רִיבָא מִתְּרַנָּא – וְכִי רְצוֹן לֹמֵר
שֶׁהַתְּבוּאָה נִידוֹנִית רַק פַּעַם אַחַת קוֹדֵם שְׁנוּרְעָה, וְהַתְּנִינָא, תְּבוּאָה
שְׁאֵרַע בְּהָ קְרִי – מִקְרָה נֹזֵק מִן הַשָּׁמַיִם, כְּגוֹן בֶּרֶד אוֹ שִׁידְפוֹן, אוֹ
אוֹנֵם – נֹזֵק בִּידֵי אָדָם, אִם אִירַע הַנּוֹזֵק קוֹדֵם הַפֶּסַח, נִידוֹנִית לְשִׁעְבֵּר
– דְּבַר זֶה נִגְזֹר עֲלֶיהָ קוֹדֵם שְׁנוּרְעָה, דְּהֵייוֹן בִּפְסַח שֶׁל הַשָּׁנָה
הַקּוֹדֶמֶת. וְאִם אִירַע בְּהָ קְרִי אוֹ אֹנֵם לְאַחֵר הַפֶּסַח, נִידוֹנִית לְהַכָּא
– דְּבַר זֶה נִגְזֹר עֲלֶיהָ לְאַחֵר שְׁנוּרְעָה, דְּהֵייוֹן בִּפְסַח שֶׁל שָׁנָה זוֹ, וְכֵן
אִדָּם שְׁאֵרַע בּוֹ קְרִי אוֹ אֹנֵם קוֹדֵם יוֹם הַכִּפּוּרִים, נִידוֹן לְשִׁעְבֵּר –
דְּבַר זֶה נִגְזֹר עֲלָיו בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁל שָׁנָה שֶׁעָבְרָה. וְאִם אִירַע בּוֹ
הַמִּקְרָה לְאַחֵר יוֹם הַכִּפּוּרִים, נִידוֹן לְהַכָּא – דְּבַר זֶה נִגְזֹר עֲלָיו בְּיוֹם
הַכִּפּוּרִים שֶׁעָבֵר כַּעַת. מִסִּיקָה הַגְּמָרָא: אִמָּר רַבָּא, שְׁמַע מִינָהּ
מִהִבְרִיתָא שְׁגָם בַּמִּשְׁנֵתָא יֵשׁ לְפַרְשׁ דְּתַרִּי רִיבִי מִתְּרַנָּא הַתְּבוּאָה,
דִּין אַחַד בִּפְסַח קוֹדֵם שְׁנוּרְעָה, וְדִין שְׁנֵי בִּפְסַח קוֹדֵם שְׁנִקְרָה.

אִמָּר אֲפִי, הַלֵּכְךָ – כִּיּוֹן שֶׁכָּל תְּבוּאָה נִידוֹנִית שְׁנֵי פַעַמִּים, כִּי חֲוִי
אִינֵשׁ, דְּמַצְלָח וְרָעָא אִפְלָא – כַּשְּׂרֹוּהָ אִדָּם שֶׁהַתְּבוּאָה שְׁנוּרְעָה
בְּתַחֲלִית הַחוּרֹף מַצְלִיחָהּ, הִרִי זֶה סִימָן שֶׁנִּידוֹנָה לְטוֹבָה בִּפְסַח
שֶׁעָבֵר, וְלִכֵּן לִקְדָּם וְלִיְדוֹרַע תְּרַפָּא – יָקִידִם לְזוֹרַע אֵת הַתְּבוּאָה
הַעוֹמֶדֶת לְהִזְרַע בְּסוּף הַחוּרֹף, דְּעַד דְּמָטִי לְמִדְּיָנִיָּה קְרִים סִלִּיק –
בְּכַדִּי שֶׁחֲסִפִּיק לְצִמּוּחַ קֶצֶת קוֹדֵם הַפֶּסַח שֶׁבּוֹ נִידוֹנִית בַּפַּעַם
הַשָּׁנִיָּה, וְשׁוּב לֹא תִמְהַר לְהַתְּקַלְקֵל.

שׁוֹאֵל הַגְּמָרָא: מִנִּי מִתְּנִיתִין – כַּשִּׁיטָּה מִי הוֹלֶכֶת מִשְׁנֵתָא
שֶׁשָּׁנָה אַרְבַּעַת זִמְנִים אִלּוּ שֶׁהָעוֹלָם נִידוֹן בָּהֶם, וְהָלֹא לֹא כַּרְכִּי
מֵאִיר, וְלֹא כַּרְכִּי יְהוּדָה, וְלֹא כַּרְכִּי יוֹסִי, וְלֹא כַּרְכִּי נֶתָן הִיא. דְּתַנָּא,
הֶבֶל וְאָדָם, תְּבוּאָה, פִּירוֹת וְזִמְנִים נִידוֹנִים בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְגֹזֵר דִּין
שְׁלֵהֶם נֶחֱתֵם בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, דְּכַרְכִּי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר,
הֶבֶל נִידוֹנִין בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְגֹזֵר דִּין שְׁלֵהֶם נֶחֱתֵם כָּל אֶחָד וְאֶחָד
בְּזִמְנֹו, וְהֵייוֹן בִּפְסַח עַל הַתְּבוּאָה, בְּעֶצֶרֶת עַל פִּירוֹת הָאֵילָן, כְּהֵן
נִידוֹנִין עַל הַמֵּים, וְאִדָּם נִידוֹן בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְגֹזֵר דִּין שְׁלֹו נֶחֱתֵם בְּיוֹם
הַכִּפּוּרִים. רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר, אִדָּם נִידוֹן כָּל יוֹם שְׁנָאֵמָר (איוב ז יח)
וְתַפְקִדְנוּ לְכַקְרִים, כְּלוֹמֵר שֶׁמַּעֲשֵׂי שֶׁל הָאָדָם נִפְקָדִים וְנִבְדָּקִים
בְּכָל בּוֹקֵר וּבּוֹקֵר. רַבִּי נֶתָן אוֹמֵר, אִדָּם נִידוֹן כָּל שָׁעָ שְׁנָאֵמָר (שם)
לְרַגְעִים תִּכְהַנְנוּ, כְּלוֹמֵר שֶׁמַּעֲשֵׂי שֶׁל הָאָדָם נִבְחָנִים וְנִבְדָּקִים בְּכָל
רֵגַע וְרֵגַע.

מִנְסָה הַגְּמָרָא לֹמֵר: וְכִי תִימָא, לְעוֹלָם מִשְׁנֵתָא רַבִּי יְהוּדָה הִיא, וְכִי
קֶתְנִי מִתְּנִיתִין שְׁבָאֲרַבְעָה פְּרָקִים הָעוֹלָם נִידוֹן, אֲנֹרֵר דִּין – הַכוּוּנָה
שְׁגוֹר הַדִּין נִחְתָּם בְּאַרְבַּעַת פְּרָקִים אִלּוּ, אֶךְ תַּחֲלִילַת דִּין כּוֹלֵם בְּרֹאשׁ
הַשָּׁנָה הוּא, וְכַשִּׁיטָּה רַבִּי יְהוּדָה. דּוּחָה הַגְּמָרָא: אִי אִפְשֵׁר לֹמֵר כֵּן
דְּאִי הֵכִי שֶׁמִּשְׁנֵתָא עוֹסֶקֶת בַּחֲתִימַת גּוֹז הַדִּין, קִשְׁיָא אִדָּם,
שֶׁבַּמִּשְׁנָה מִבּוֹאֵר שְׁדִינוּ נִחְתָּם בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְלִרְבִּי יְהוּדָה נִחְתָּם
דִּינוֹ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים.

מִשִּׁיבָה הַגְּמָרָא: אִמָּר רַבָּא, הָא – מִשְׁנָה זוֹ כְּתָנָא דְּכִי רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל
הִיא, דְּתַנָּא דְּכִי רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל, בְּאַרְבַּעַת פְּרָקִים הָעוֹלָם נִידוֹן, בִּפְסַח
עַל הַתְּבוּאָה, בְּעֶצֶרֶת עַל פִּירוֹת הָאֵילָן, כְּהֵן נִידוֹנִין עַל הַמֵּים, וְאִדָּם
נִידוֹן בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְגֹזֵר דִּין שְׁלֹו נֶחֱתֵם בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. וְכִי קֶתְנִי

מִתְּנִיתִין 'בְּאַרְבַּעַת פְּרָקִים הָעוֹלָם נִידוֹן' אֲתַחֲלֵת דִּין – הַכוּוּנָה
לְאַרְבַּעַת פְּרָקִים שֶׁבָּהֶם תַּחֲלִילַת הַדִּין.

אִמָּר רַב הִסְדָּא, מָאִי מַעֲמָא וְ-מִקְרָא דְּרַבִּי יוֹסִי שְׁאָדָם נִידוֹן בְּכָל יוֹם.
הַגְּמָרָא תִּמְחַה עַל שְׁאֵלַת רַב הִסְדָּא: דְּכַקְאֵמָר מַעֲמָיָה – הִרִי רַבִּי
יוֹסִי אָמַר אֵת טַעְמוֹ, שְׁנָאֵמָר וְתַפְקִדְנוּ לְכַקְרִים, וְזוֹמָה נִלְמַד
שֶׁהָאָדָם נִפְקֵד וְנִבְדָּק בְּכָל בּוֹקֵר. מִבְּאֵרַת הַגְּמָרָא: אֲנִן הֵכִי קְאָמְרִין
– שְׁאִילְתָּנוּ הִיא, שֶׁהֵנָּה מָאִי מַעֲמָא רַבִּי יוֹסִי לֹא אִמָּר כְּכַרְכִּי נֶתָן,
שְׁאָדָם נִידוֹן בְּכָל שָׁעָ כְּכַתוּב 'לְרַגְעִים תִּכְהַנְנוּ', מִשּׁוּם ש'כַּחֲנִינָה'
עֵינֵינוּ בְּעֵלְמָא הִיא, וְאִינוּ דִּין מַמַּשׁ, אִלָּא רַק עֵינִין בְּמַעֲשֵׂי, וְאִם כֵּן
'תַּפְקִידָה' נָמִי – גַּם מִשְׁמַעוֹת פְּקִידָה יֵשׁ לֹמֵר שֶׁהִיא עֵינֵינוּ בְּעֵלְמָא
הִיא. אֵלָּא אִמָּר רַב הִסְדָּא, מַעֲמָיָה דְּרַבִּי יוֹסִי שְׁאָדָם נִידוֹן בְּכָל יוֹם
הוּא מִקְבָּא – מִמָּה שְׁנָאֵמָר (מלכים א' ח טז) 'לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט עֲבָדֶיךָ
וּמִשְׁפָּט עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל דְּכַר יוֹם בְּיוֹמוֹ', וּמִבּוֹאֵר שֶׁהִקְבָּה עוֹשָׂה מִשְׁפָּט
לְעַם יִשְׂרָאֵל מִיַּד יוֹם בְּיוֹמוֹ.

וְאִמָּר רַב הִסְדָּא, מִלָּךְ וְעַבְדֵּי שְׁעוֹמְדִים לְדִין לְפָנֵי הַקְּבָ"ה, מִלָּךְ נִכְנָם
תַּחֲלָה לְחִין, שְׁנָאֵמָר בְּתַפְלַת שְׁלֹמָה בְּחִנוּכַת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ לַעֲשׂוֹת
מִשְׁפָּט עֲבָדֶיךָ וּמִשְׁפָּט עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל, וְהוֹזְכֵר 'מִשְׁפָּט עֲבָדֶיךָ' שֶׁהוּא
שְׁלֹמָה הַמֶּלֶךְ קוֹדֵם 'מִשְׁפָּט עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל'. מִבְּאֵרַת הַגְּמָרָא: מָאִי
מַעֲמָא, אִיבְעִית אִימָא, מִשּׁוּם דְּלָאוּ אוֹרֵת אִיבְעִית לְמִיתָב מִלְכָּא
אִבְרָא – אִין זֶה דֶּרֶךְ אֶרֶץ לְהוֹשִׁיב אֵת הַמֶּלֶךְ בַּחוּץ לְהַמְתִּין עַד
שִׁידוּנָהּ. וְאִיבְעִית אִימָא, כְּבוֹדוֹ שֶׁל הַמֶּלֶךְ לְדוֹנוֹ מִקְמִי דְּלִישׁוּשׁ
חֲרוֹן אַף – קוֹדֵם שִׁיתְרַבָּה חֲרוֹן אָפּוֹ שֶׁל הַקְּבָ"ה מִחֲמַת חֲטָאֵי
הַצִּיּוֹר.

אִמָּר רַב יוֹסִי, כְּמָאֵן מַצְלִין הַאִידְנָא – כַּשִּׁיטָּה מִי אֲנִי נִוְהָגִים עֵתָה
שְׁאֵנוּ מִתְּפַלְלִים בְּכָל יוֹם אֲקָצִיר – עַל הַחוּלִים, וְאִמָּרִיעִי – וְעַל
תְּשׁוּשֵׁי הַכֶּחַ שֶׁהֵם הַתְּלַמִּידֵי חֲכָמִים, כְּמָאֵן, כְּכַרְכִּי יוֹסִי הַסּוֹבֵר
שְׁאָדָם נִידוֹן בְּכָל יוֹם, שְׁאִילוֹ לְפִי שְׁאֵר הַתְּנָאִים כְּכַר נִידוֹנוֹ בְּרֹאשׁ
הַשָּׁנָה. וְאִיבְעִית אִימָא, לְעוֹלָם יֵשׁ לֹמֵר כְּכַרְכִּי, וְאִף עַל פִּי כֵן, יִפָּה
כַּח הַתְּפִילָה לְבַטֵּל אֵת מַה שְׁנִגְזֹר עַל הָאָדָם בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְכַרְכִּי
יִצְחָק, דְּאִמָּר רַבִּי יִצְחָק, יִפָּה צִעְקָה לְאָדָם בִּין קוֹדֵם גּוֹז דִּין בִּין לְאַחֵר
גּוֹז דִּין.

תַּנָּא, אִמָּר רַבִּי יְהוּדָה מִשּׁוּם רַבִּי עֲקִיבָא, מַפְנִי מַה אִמָּרָה תּוֹרָה
הִבִּיאוּ קִרְבֵּן עוֹמֵר בִּפְסַח, מַפְנִי שֶׁהַפֶּסַח זִמְן שְׁדִינִים בּוֹ אֵת הַתְּבוּאָה
הוּא, וְאִמָּר הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל הִבִּיאוּ לְפָנָיו עוֹמֵר מִשְׁעוּרִים
בִּפְסַח, כְּדִי שֶׁתִּתְּקַדֵּשׁ לָכֶם תְּבוּאָה שְׁבַעֲשׁוּדוֹת. וּמַפְנִי מַה אִמָּרָה תּוֹרָה
הִבִּיאוּ שְׁתֵּי הַלֶּחֶם בְּעֶצֶרֶת, מַפְנִי שֶׁעֲצֵרֶת זִמְן שְׁדִינִים בּוֹ אֵת פִּירוֹת
הָאֵילָן הוּא, וְאִמָּר הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא הִבִּיאוּ לְפָנָיו שְׁתֵּי הַלֶּחֶם בְּעֶצֶרֶת,
כְּדִי שִׁיתְּקַבְּרוּ לָכֶם פִּירוֹת הָאֵילָן. וּמַפְנִי מַה אִמָּרָה תּוֹרָה נִסְכּוֹ מִים
עַל הַמִּזְבֵּחַ כְּהֵן וְ-בִסּוּכוֹת, מַפְנִי שֶׁהוּא הַזִּמְן שְׁדִינִים בּוֹ אֵת
הַגִּשְׁמִים, וְאִמָּר הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, נִסְכּוֹ לְפָנָיו מִים כְּהֵן, כְּדִי
שִׁיתְּקַבְּרוּ לָכֶם נִשְׁמֵי שָׁנָה. וְכֵן אוֹמֵר הַקְּבָ"ה אִמָּרוּ לְפָנָיו בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה
פְּסוּקִים שֶׁל מַלְאֲכִי וְזִכְרוֹנֹת וְשׁוֹפְרוֹת, מַלְאֲכִי כְּדִי שֶׁתִּמְלִיכוּנִי
עֲלֵיכֶם, וְזִכְרוֹנֹת כְּדִי שֶׁיַּעֲלֶה וְזִכְרוֹנֵיכֶם לְפָנָיו לְמוֹכָה, וּבְכָה תִּמְלִיכוּנִי
עֲלֵיכֶם וְיַעֲלֶה זְכוּרֹתְכֶם לְטוֹבָה, כְּשׁוֹפֵר.

אִמָּר רַבִּי אֶבְרָהָ, לְמָה תּוֹקְעִין בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה בְּשׁוֹפָר שֶׁל אֵיל, אִמָּר
הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, תִּקְעוּ לְפָנָיו בְּשׁוֹפָר שֶׁל אֵיל, כְּדִי שֶׁאֲזַכּוֹר לָכֶם
עֲקִידַת יִצְחָק בֶּן אֲבְרָהָם שֶׁנֶּעֱקַד תְּמוּרָתוֹ אֵיל, וְיַעֲלֶה אֲנִי עֲלֵיכֶם
כְּאֵילוֹ עֲקִידַתְּם עֲצָמֵיכֶם לְפָנָיו.

וְאִמָּר רַבִּי יִצְחָק, לְמָה תּוֹקְעִין בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, הַגְּמָרָא מַפְסִיקָה
בַּהֲבָא דְּבִרְיוֹ וְתַמְמוֹה: לְמָה תּוֹקְעִין, וְהִרִי רַחֲמָנָא אִמָּר 'תִּקְעוּ' –
הַתּוֹרָה אִמְרָה שֶׁבְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה צִרִּיק לְתַקּוּעַ. מִבְּאֵרַת הַגְּמָרָא: אֵלָּא
כוּוֹנֵן רַבִּי יִצְחָק לְבַרֵּר לְמָה מְרִיעִין – מַדּוּעַ תּוֹקְעִים תְּרוּעָה. שׁוּב
תִּמְחָה הַגְּמָרָא: וְהִרִי מְרִיעִין כִּיּוֹן דְּרַחֲמָנָא אִמָּר 'זְכְּרוּן תְּרוּעָה',
מִבְּאֵרַת הַגְּמָרָא: אֵלָּא כּוּוֹנֵן רַבִּי יִצְחָק לְבַרֵּר לְמָה תּוֹקְעִין וְמְרִיעִין
כְּשֶׁחֵן יוֹשְׁבִין.

ראש השנה דף טז עמוד ב תלמוד בבלי המבואר "שפה ברורה – עוז והדר" (ליום שבת קודש) קעא

האדם בתחילה. מבארת הגמרא: ואידך – ורבי יצחק שלא מנה את
שינוי המקום בכלל הדברים הקורעים את גזר הדין, סבר שאין
להביא ראיה מאברהם, דהוא – מה שזכה אברהם, אינו משום
שישנה את מקומו, אלא וזאת דאריך ושרא לא היה, הוא
דאחזקא ליה – היא שהועילה לו.
*
ואמר רבי יצחק, חייב אדם להקביל פני רבו ברנל – בשלושה רגלים,
שנאמר (מלכים ב' ד כג) לגבי השונמית שהלכה לבקש את ברכת
אלישע, ויאמר [ב-עלה] מדוע אתה הלכת אליו [אל אלישע] היום,
לא חדש ולא שבת. מכלל דבחדש ושבת אביעי לה למיזל – יש
ללמוד מהפסוק שבשבת וראש חודש היה עליה ללכת להקביל
את פני הרב.
*
ואמר רבי יצחק, חייב אדם לטהר את עצמו שלא יהיה טמא ברנל,
שנאמר (ויקרא יא ח) לגבי טומאת נבילה, 'מבשרם לא תאכלו
ונבבלתם לא תגעו טמאים הם לכם'. תניא נמי הכי, נאמר בפסוק
[ונבבלתם לא תגעו] וכול היתני לומר שהכוונה שיהי ישראל
מוזהרין על מגע נבילה, תלמוד לומר (ויקרא כא כ) 'ויאמר ה' אל משה
אמר אל הכהנים בני אהרן ואמרת אליהם לנפש לא יטמא בעמיו,
ומכאן אנו למדים שרק בני אהרן מוזהרין שלא להטמא למתים,
אבל בני ישראל אין מוזהרין על כך. והלא דברים קל וחומר, ומה
טומאה חמורה – טומאת מת, רק כהנים מוזהרין עליה, אבל
ישראלים אינן מוזהרין עליה, טומאה קלה – טומאת נבלה לא כל
שבן שאין הישראלים מזהרים עליה, אלא אם כן מה תלמוד לומר
[ונבבלתם לא תגעו], בהכרח יש לפרש שהכוונה להזהיר את
ישראל שיהיו טהורים ברנל.
*
אמר רבי ברוקסרפא אמר רבי יוחנן, שלשה ספרים – ספרי וזכרון של
מעשי הבריות נפתחין בראש השנה, אחד של רשעים גמורין,
שעונותיהם מרובים על זכויותיהם, ואחד של צדיקים גמורין,
שזכויותיהם מרובים, ואחד של בינוניים, שזכויותיהם ועונותיהם
הם מחצה על מחצה. צדיקים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר – מיד
בראש השנה לחיים, רשעים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר למיתה,
בינוניים תלוין ועומדין מראש השנה ועד יום הכיפורים, אם וכו'
ועשו תשובה נכתבין ביום הכיפורים לחיים, ואם לא וכו' נכתבין
למיתה.
אמר רבי אבין, מאי קרא – מהו הפסוק בו נרמז דבר זה. שנאמר
בתפלת דוד על אויביו (תהלים סט כט) 'מחו מספר חיים ועם צדיקים
אל יכתבו', ויש לדרוש 'מחו מספר' זה ספרן של רשעים גמורין,
שלא יכתבו בו 'חיים' זה ספרן של צדיקים, 'ועם צדיקים' [ומהם] אל
יכתבו, זה ספרן של בינוניים.
מקור נוסף לשלשת הספרים: רב נחמן בר יצחק אמר מהכא יש
ללמוד זאת, נאמר בבקשת משה רבינו לה' שימחול לישראל על
חטא העגל (שמות לב לב), 'ואם אין ואם אין אתה ממחל לעם
ישראל' מחני נא מספרך אשר כתבת'. ויש לדרוש, 'מחני נא' זה
ספרן של רשעים, 'מספרך' זה ספרן של צדיקים, 'אשר כתבת' זה
ספרן של בינוניים.
*
תניא, בית שמאי אומרים, שלשה כתובות הן ליום הדין הגדול שיהיה
בזמן תחיית המתים, אחת של צדיקים גמורין – שרובם זכויות,
ואחת של רשעים גמורין – שרובם עונות, ואחת של בינוניים – שיש
להם מחצה זכויות ומחצה עונות, ומה דינם, צדיקים גמורין
נכתבין ונחתמין לאלתר לחיי עולם, ואינם יורדים לגיהנם
כלל. רשעים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר לגיהנם, שנאמר (דניאל
יב א) 'ורבים משני עשר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות
ליראון עולם', כלומר שבתחיית המתים שרבים מישני העפר יקיצו
ויעמדו לתחייה, יהיו חלק שידונו לחיי עולם, והיינו הצדיקים,
וחלק ידונו לדראון עולם, והיינו הרשעים. בינוניים יורדין לגיהנם
לזמן מועט,

והחורין ותוקעין ומריעין בשנה עומדין – בתפילת מוסף. כדי לערבב
את השמן המקטרג על ישראל בראש השנה, ועל ידי שרואה
שישראל מחבבים את המצוות, מסתתמים טענותיו.
ואמר רבי יצחק, כל שנה שאין תוקעין לה בתחלתה – שלא קיימו
את מצות תקיעת שופר בראש השנה, מריעין לה בשופרות בסופה,
כלומר, שיצטרכו לגזור תעניות על הצרות שיבואו עליהם, ויריעו
בשופרות כדין תפילה בתענית. ומבאר: מאי מעמא, דכיון שלא
תקעו בראש השנה לא איערבב שמן, וקטרג על ישראל, וגזרו
עליהם צרות אלו.
*
ואמר רבי יצחק, כל שנה שרשה בתחלתה – שישאל עושין עצמן
בראש השנה כעניים ומבקשים בתחנונים ובתפילה על עצמם, הרי
היא מתעשרת בסופה – מתברכת להם בשפע של טובה. שנאמר
(דברים יא ב) 'מראשית השנה ועד אחרית שנה', 'מראשית' כתיב חסר
א', והיינו מלשון 'רש', והכתוב מסיים ואומר 'ועד אחרית שנה',
כלומר סופה של שנה זו שיש לה אחרית טובה.
*
ואמר רבי יצחק, אין דינין את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שנה,
ואף שעתידי לעשות מעשים רעים, שנאמר לגבי ישמעאל,
כשבכתה אמו שראתו שעומד למות בצמא (בראשית כא יז), 'ויקרא
מלאך אלהים אל הגר מן השמים ויאמר לה מה לך הגר אל תיראי
כי שמע אלקים אל קול הנער באשר הוא שם', ומה שנאמר 'באשר
הוא שם' מלמד שהקדוש ברוך הוא דן את ישמעאל לפי מעשיו
בשעה זו שהיה בה צדיק.
*
ואמר רבי יצחק, שלשה דברים מוכרינן עונותיו של אדם, אלו הן,
העובר תחת קרי נפיו שעלול ליפול, שמכניס עצמו לסכנה,
ובודקים בשמים אם ראוי שיעשה לו נס וינצל, ומתוך כך נזכרים
בעונותיו. ועין תפלה – שמתאמץ לכיון את ליבו בתפילתו וסומך
עליה שתתקבל, ועל ידי זה מפשפים במעשיו לראות אם כדאי
הוא, וראוי לסמוך על זכויותיו שתתקבל תפילתו. ומוסיף דין על
הכירי – שמתפלל לה' שחבירו יקבל את עונשו משמים, ומתוך כך
נזכרים מעשיו בשמים, ובודקים האם הוא ראוי שיענש חבירו על
ידו. ואמר רבי (אבין), כל המוסר דין על חבירו, הוא נענש תחלה
שנאמר (בראשית טו ח) לגבי שרה שהתלוננה על כך שהגר מזלזלת
בה לאחר שהרתה, 'ותאמר שרי אל אברהם חמסי עליך אנכי נתתי
שפתי בחיקך ותרא כי הרתה ואקל בעיניך ישפט ה' ביני וביניך',
הרי שמסרה דינה לשמים ואמרה 'ישפט ה'', וכתוב (שם כג ב)
'ותמת שרה בקרית ארבע הוא חבירו בארץ כנען ויבא אברהם
לספר לשרה ולכתבת', והיינו שמתה קודם לאברהם.
*
ואמר רבי יצחק, ארבעה דברים מוקיעין גזר דינו של אדם, אלו הן,
צדקה, צעקה [תפילה], שינוי השם, ושינוי מעשה – ששב ממעשיו
הרעים. רבי יצחק מביא מקורות לדבריו: צדקה קורעת את גזר
דינו של האדם, דכתיב (משלי יב א) 'וצדקה תציל ממות', צעקה קורעת
גזר דין, דכתיב (תהלים קה כו) 'ויצעקו אל ה' בצר להם ומצוצותיהם
יציאים'. שינוי השם קורע גזר דין, דכתיב (בראשית יז טו) 'ויאמר
אלקים אל אברהם שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה
שמה', וכתוב בפסוק אחר כך 'ויברכתי אותה וגם נתתי ממנה לך בן',
ומבואר שמשום שנשתנה שמה נקרע גזר דינה וזכתה לבן. שינוי
מעשה קורע גזר דין, דכתיב באנשי ניונה שנגזר עליהם בתחילה
שתתהפך העיר, ועשו תשובה (יחזקאל ג א) 'ויאמר האלהים את מעשיהם
כי שבו מדרךם הרעה', כלומר ששינוי את מעשיהם, וכתוב (שם)
'וינחם האלהים על הרעה אשר דבר לעשות להם ולא עשה', שעל
ידי ששינו מעשיהם נקרע גזר דינם.
ויש אומרים, אף שינוי מקום קורע את גזר דינו של האדם, דכתיב
(בראשית יב א) 'ויאמר ה' אל אברהם לך לך מארצך וממולדתך ומבית
אביך אל הארץ אשר אראך'. כלומר תשנה את מקומך, והדר –
ולאחר שתעשה זאת 'ואעשך לגי גדול ואברכך ואגדלה שמך והיה
ברכה' (שם יב ב), הרי ששינוי מקום מועיל לבטל את הגזר על